

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2003, t. 36, z. 1, s. 281–283

Ks. Ireneusz Pawlak, MUZYKA LITURGICZNA PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II W ŚWIETLE DOKUMENTÓW KOŚCIOŁA, Lublin, Polihymnia 2000, 470 s.

„Muzyka liturgiczna jest niekochana” Zdanie, które może budzić sprzeciw bądź zgodę, potwierdzone praktyką, nie jest jedynie prostą opinią wartościującą. Zdanie to stoi w wyraźnej opozycji wobec innego zapisanego przed wiekami przez św. Augustyna: „*Cantare amantis est*”, co można by sparafrazować: „Śpiewanie (tu: muzykowanie) jest rzeczą kochających”. Autorem tego interesującego zestawienia maksymy starożytnego teologa z poglądem na dzisiejszy stan muzyki Kościoła jest ks. prof. Ireneusz Pawlak, znany w środowisku muzyczno-liturgicznym jako teoretyk i praktyk odnowy soborowej. Od wielu lat pełni funkcję wykładowcy w Instytucie Muzykologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, kształcąc kadry nowych i młodych animatorów muzyki liturgicznej. W ramach pracy w tym Instytucie prowadzi cieszące się powodzeniem zajęcia dla miłośników chorału gregoriańskiego, ukazując jego uniwersalną wartość. „Schola Gregoriana”, jakkolwiek nie jest zespołem koncertowym (chorał gregoriański zawsze związany jest ściśle z liturgią), to jednak może się poszczycić wieloma osiągnięciami, popularyzując śpiew, który od wieków stanowił „vinculum unitatis” całego Kościoła. Ks. Pawlak jest też kompozytorem. Cenione są w Polsce jego utwory liturgiczne czy to części stałe jednej z najpopularniejszych Mszy, a także śpiewy uwielbienia. Od wielu lat łączy on praktykę liturgiczną z badaniami teoretycznymi.

W swoich publikacjach¹² zasadniczo porusza się w płaszczyźnie dwóch bloków tematycznych. Z jednej strony są to badania komparatystyczne dotyczące tzw. chorału piotrkowskiego utrwalonego w polskiej tradycji przez księgi liturgiczne wydawane w oficynie Piotrkowczyków po Soborze Trydenckim, z drugiej strony w wielu artykułach porusza zagadnienia związane z reformą muzyki kościelnej po Soborze Watykańskim II. Ta część badań osiągnęła zwieńczenie w książce opublikowanej w lubelskiej Polihymnii w 2000 r. *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła* nie jest jedynie prostą antologią dotychczasowych osiągnięć badawczych, ale wnikliwą analizą oraz syntezą refleksji nad zadaniami muzyki liturgicznej. Całość zaopatrzona jest w wykaz skrótów, a także dwa indeksy: osobowy i rzeczowy. Autor podaje również bardzo bogatą bibliografię (imponujące zestawienie 648 pozycji) zarówno polską, jak i zagraniczną, umożliwiającą wszystkim zainteresowanym głębsze wniknięcia w poruszaną problematykę.

Praca podzielona została na pięć rozdziałów. W pierwszym porusza istotne zagadnienia terminologiczne. Przedstawia ewolucję kościelnej refleksji nad własną muzyką i jej rezultaty zawarte w wypowiedziach soborów, synodów, papieży oraz innych instytucji kościelnych odpowiedzialnych za muzykę liturgiczną. Konfrontuje poglądy zawarte w dokumentach Kościoła z wynikami badań muzyków i muzykologów. Autor sięga do podstaw sztuki muzycznej, „niemalże do idiomu samego zjawiska muzycznego” (s. 45). Rozdział I zawiera nie tylko różniczenia terminologiczne oraz charakterystykę cech muzyki liturgicznej, ale też interesujące rozważania z pogranicza kategorii znaku, muzyki i języka.

II rozdział to przegląd rodzajów, gatunków i form muzycznych w świetle ich zastosowania w obrzędach liturgicznych. Rozważania te często zaopatrzone zostały również w analizę historycznego rozwoju sztuki muzycznej. Obejmuje w nich muzykę wokalną, wokально-instrumentalną, instrumentalną, muzykę realizowaną za pomocą aparatów, a także zagadnienie koncertów w kościołach. Niekompletność chronologiczna i nieproporcjonalność objętościowa tych rozważań zostały zamierzone przez Autora, gdyż zależą od ilości, a zwłaszcza od jakości oficjalnych wypowiedzi władz Kościoła. II rozdział nie jest zatem kursorycznym wykładem historii muzyki, ale raczej ukazaniem zasadniczych „strategii” w stanowisku czynników kościelnych wobec muzyki od Ojców Kościoła począwszy, a na papieżu św. Piusie X skończywszy.

Po rozważaniach teoretyczno-historycznych w kolejnych trzech rozdziałach swojej pracy ks. prof. Pawlak zajmuje się bezpośrednio muzyką po Soborze Watykańskim II. W tej części stosuje trójstopniowy model metodologiczny, obejmujący odwołanie się do historii badanego zjawiska muzycznego (osób, obrzędów, świąt itd.), przedstawienie obowiązujących norm prawnych oraz wyprowadzenie wniosków często połączonych z podaniem konkretnych propozycji pastoralnych. III rozdział został poświęcony wykonawcom muzyki liturgicznej bezpośrednio odpowiedzialnym za jej poziom. Autor rozróżnia funkcje celebransa, kantora, psalterzysty, scholi, chóru, organisty i wiernych. Szczególnie cenne dla powodzenia soborowej odnowy mogłoby się okazać wcielenie w życie propozycji pastoralnych związanych z tymi posługami.

¹² Dorobek piśmienniczy ks. prof. Ireneusza Pawlaka obejmuje 186 pozycji, zob. T. J a s i ń s k i, *Bibliografia prac ks. Ireneusza Pawlaka (do 1995)*, [w:] *Kształcenie muzyków kościelnych na Śląsku*, Sympozja 23, red. R. Pośpiech, P. Tarliński, Opole 1997, s. 243–254.

Kolejny blok tematyczny w pracy ks. Pawlaka stanowią śpiewy Mszy świętej. W tej części omówiono poszczególne rodzaje śpiewów stosowanych w liturgii mszalnej: kantylację, śpiewy litanijne, hymn *Chwała na wysokości Bogu*, symbol wiary, śpiewy między czytaniem, śpiewy procesyjne, śpiewy uwielbienia. Innym tematem poruszonym w tym rozdziale jest kwestia świętego milczenia w liturgii. Odróżnienie milczenia od ciszy umożliwi lepsze rozumienie funkcji tego pierwszego i jego owocne stosowanie w liturgii.

Ostatnim zagadnieniem zawartym w książce jest rok liturgiczny. Autor dzieli to zagadnienie na cztery kategorie: „*proprium de tempore*”, „*proprium de sanctis*”, „*proprium Poloniae*”, „*communae sanctorum*”. Przedstawienie znaczenia muzyki w poszczególnych okresach liturgicznych potraktowane zostało zgodnie z obowiązującym od 1969 r. *Calendarium romanum*. Nie jest to zatem przenetacja chronologiczna, ale hierarchiczna, tzn. wg ważności liturgicznej obchodu, od triduum paschalnego począwszy, a na okresie w ciągu roku skończywszy. W „*proprium de sanctis*” omówiono tylko uroczystości, unikając w ten sposób rozwlekłości całej rozprawy. Osobno jednak potraktowano „*communae sanctorum*”, a także kalendarz obchodów polskich, szczegółowo przedstawiając cztery uroczystości: NMP Królowej Polski, NMP Częstochowskiej, św. Wojciecha i św. Stanisława.

Rozprawa ks. prof. I. Pawlaka w pełni zasługuje na miano „*vademecum*” współczesnych muzyków kościelnych, liturgistów, a także laików szczerze zainteresowanych o poziom muzyki wykonywanej w kościołach. Z całą pewnością może stanowić dobrą podstawę teoretyczną dla kandydatów do kapłaństwa, wszystkich studiujących muzykę liturgiczną, a także przygotowujących się do pełnienia posług muzyczno-liturgicznych. Wielką zaletą tego dzieła jest bogata cytacja dokumentów Kościoła. Szczególnie ważne wydaje się być w tej publikacji umiejętne połączenie rozważań normatywnych, teoretycznych z ich praktyczną akomodacją. Dzieło *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, nie mające w dotychczasowej literaturze polskiej równego sobie, pozwala żywić nadzieję, iż muzyka liturgiczna w Polsce spełni swoje zadania, a odpowiedzialni za jej poziom będą konsekwentnie i pomyślnie dążyć do wcielenia w życie reformy liturgicznej. Ta nadzieja zostanie spełniona, jeśli na treści zawarte w publikacji ks. prof. I. Pawlaka odpowie „*miłość śpiewających*”

Ks. Wiesław Hudek